

ἔγγραφο ἵνα ἀντικρούσῃ τὰς κατὰ τῆς θείας προνοίας προσβολὰς τοῦ Bayle. Αἱ ἀρχαὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς χάριτος, στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου (Principes de la nature et de la grace fondés en raison). Ἡ Μοναδολογία. Τὰ νέα δοκίμια περὶ τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως (Nouveaux essais sur l'entendement humain) ἐκδοθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως τῷ 1765 καὶ ὀνομασθέντα οὕτως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σύγγραμμα τοῦ Locke «Δοκίμιον περὶ τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως».

Ὡς χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Leibniz ἐξήρθησαν ἤδη ἡ πνευματιστικὴ αὐτοῦ μοναδολογία, ἡ προδιατεταγμένη ἁρμονία (Harmonia praestabilita, Harmonie préétablie) καὶ ἡ ἀπόπειρα αὐτοῦ νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ ἐμπειρισμοῦ. Εἰς ταῦτα προστίθεται ὡς ἐν ἐπὶ πλέον τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ αἰσιοφροσύνη αὐτοῦ (Optimismus), ἡ διδασκαλία δὴλον ὅτι αὐτοῦ ὅτι ὁ ὑπάρχων κόσμος εἶναι ὁ ἄριστος πάντων τῶν δυνατῶν κόσμων.

α') Ἡ οὐσία τῶν ὄντων: Ἡ μοναδολογία.

Ὁ Descartes εἶχε διακρίνει δύο εἰδῶν οὐσίας: σωματικὰς καὶ πνευματικὰς. Ὁ Leibniz διαμφισβητεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς σωματικῆς οὐσίας. Εἰς τὴν οὐσίαν ἀνήκει ἡ ἐνότης, τὸ νὰ εἶναι δῆλα δὴ ἀπλῆ καὶ ἀτμητος. Ἐν συντεθειμένον ὄν ὑπερδύναται ν' ἀποσυντεθῇ εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐνότης καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι οὐσία. Ἡ ὕλη ὅμως, τῆς ὁποίας οὐσιῶδες προσόν, ὡς εἶχε διδάξει καὶ ὁ Descartes, εἶναι ἡ ἑκτάσις—μία ἄνευ ἐκτάσεως ὕλη σημαίνει τι πρὸς ἑαυτὸ ἀντιφάσκον—εἶναι πάντοτε—ὡς ἄχωριστως συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐκτάσεως—τμητή. Ἡ οὐσία ὀφείλει ἐπὶ πλέον νὰ εἶναι ἐνεργός, νὰ εἶναι δύναμις,

ἐν ᾧ ἢ ὕλη εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀδρανῆς καὶ παθητικῆς.
 Ἐάν λοιπὸν πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἐνιαῖα καὶ ἐνεργὰ ὄντα ὡς αἱ ἔσχαται καὶ κύριαι αἰτίαι παντὸς ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντος, τὰ σώματα ὅμως ἔνεκα τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς τμητότητος αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ εἶναι τὰ ὄντα ταῦτα, ἔπεται ὅτι τὰ χρησιμεύοντα ὡς αἰτία παντὸς ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντος μεταφυσικὰ ταῦτα ὄντα—τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν διὰ τοῦ Kant καθιερωθεῖσαν ἔκφρασιν—ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἀσώματα καὶ ἄυλα. Τὰ ὄντα ταῦτα πρέπει νὰ νοηθῶσιν ὡς πνευματικά. Εἰς τὴν θέσιν τῶν φυσικῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια εἶχε μεταχειρισθῆ ἢ φυσικῆ, ἔρχονται ἐν τῇ μεταφυσικῇ ψυχικὰ ἄτομα, οἷον μεταφυσικὰ σημεῖα, ψυχαί, μονάδες. Οὐδὲν νεκρὸν καὶ σωματικὸν «εἶναι» ὑπάρχει πράγματι, ἀλλὰ πᾶσα πραγματικότης εἶναι πνευματικῆς φύσεως (Spiritualismus ἢτοι πνευματισμός). Ὡς ψυχὰ δὲ αἱ μονάδες εἶναι παριστάνοντα, ἐνεργοῦντα καὶ μετὰ δυνάμεως πεπερικισμένα ὄντα (ἐνδελέχεια). Παριστάνειν — ἢ λέξις αὕτη ἐν εὐρυτάτῃ καὶ τὰς αἰσθησεις ἔτι περιλαμβανούσῃ ἐννοίᾳ—καὶ ἐπιθυμεῖν εἶναι ἢ κυρία τῶν μονάδων ἐνέργεια. Αἱ μονάδες εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἐνιαῖα ψυχὰ, χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται ἐκ τοῦ ἐνιαίου τούτου ἀπὸ τοῦ νὰ περιέχωσι πολλοὺς προσδιορισμούς. Ὡς ἐνιαῖα δὲ καὶ ἄτμητα ὄντα δὲν δύνανται διὰ τῆς πορείας τῆς φύσεως οὔτε νὰ παραχθῶσι διὰ συνθέσεως οὔτε νὰ καταστραφῶσι διὰ διαλύσεως εἰς τὰ συνθετικὰ αὐτῶν μέρη. Μόνον δὲ διὰ τινος ὑπερφυσικῆς (δημιουργικῆς) πράξεως δύνανται νὰ παραχθῶσι καὶ μόνον δι' ὁμοίας ὑπερφυσικῆς πράξεως δύνανται νὰ καταστραφῶσιν. Ὡς ζῶντα, δρῶντα καὶ ἐνεργὰ ὄντα εἶναι ὑποτεταγμένα εἰς διαρκῆ μεταβολήν, ἢ ὅποια ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι βαθμαία καὶ διαρκῆς, δὲν ἀναιρεῖ τὴν ταυτότητα αὐτῶν.
 Ἐάν λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖον ἵνα πάντα τὰ ὄντα ᾧσι μονά-

δες, πνευματικὰ δῆλα δὴ ὄντα, εἶναι ὁμοίως ἀναγκαῖον *ἵνα αἱ μονάδες ὡσι διάφοροι ἀλλήλων*. Ὅντα τὰ ὁποῖα κατ' οὐδὲν θὰ διέφερον ἀλλήλων ἐσωτερικῶς δὲν θὰ ἦσαν πλέον διάφορα ὄντα, ἀλλὰ τὰ αὐτά, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὄν (principium identitatis indiscernibilium). Ἐκάστη λοιπὸν μονὰς εἶναί τι ἐντελῶς μοναδικὸν ἐν τῷ εἶδει της, ὅπερ δὲν δύναται γὰ ὑπάρχει διὰ δευτέραν φοράν ἐν τῷ κόσμῳ ἐν τῇ αὐτῇ ἀκριβῶς ποιότητι.

Ἐκάστη μονὰς εἶναι, ὡς παριστάνον ὄν, ἐν κάτοπτρον τοῦ σύμπαντος, ἀλλ' ἐν ἐκάστη μονάδι ἀντικατοπτρίζεται διαφόρως τὸ σύμπαν. Ἐπὶ πλέον διακρίνονται αἱ μονάδες ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας τελειότητος αὐτῶν, καὶ δὴ ἀποτελοῦσι μίαν ἄνευ χασμάτων κλιμακοειδῆ σειρὰν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀντιπροσωπεύονται πᾶσαι αἱ δυνατὰ διαβαθμίσεις, πᾶσαι δ' αἱ ὅπως δήποτε μεγαλύτεραι ἀποστάσεις πληροῦνται διὰ μεταβατικῶν—μεσαζούσης τελειότητος—ὄντων, τὰ ὁποῖα παριστῶσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς κατωτέρας εἰς τὴν ἀνωτέραν διαβάθμισιν (loi de continuité). Αἱ ἐπὶ μέρους βαθμίδες διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων—συμφάνως πρὸς τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῶν μονάδων—διὰ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐξελίξεως τῆς συνειδήσεως αὐτῶν ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, διὰ τῆς σαφηνείας καὶ εὐκρινείας τῶν παραστάσεων αὐτῶν. Παράστασις τις εἶναι *εὐκρινῆς* εἰὰν διακρίνη ἑαυτὴν ἱκανῶς ἀπὸ πασῶν τῶν λοιπῶν, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει εἶναι *σκοτεινῆ*. *Σαφῆς* εἶναι τοῦναντίον παράστασις τις εἰὰν πάντα τὰ συστατικὰ αὐτῆς μέρη εἶναι εὐκρινῆ, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει εἶναι *συγκεχυμένη*. Ἀναλόγως τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει μονὰς τις ἐν τῇ κλιμακοειδεῖ συνεχείᾳ τῶν ὄντων εἶναι αἱ παραστάσεις αὐτῆς ἐντελῶς σκοτειναὶ καὶ συγκεχυμένα, ἢ ἐν μέρει σαφεῖς καὶ εὐκρινεῖς, ἢ ἐν μέρει σκοτειναὶ καὶ συγκεχυμένα, ἢ πᾶσαι ἐντελῶς σαφεῖς καὶ εὐκρινεῖς. *Τὸ τελευταῖον τοῦτο συμ-*

βαίνει εἰς τὸν Θεόν, τὴν ἀπολύτως τελείαν καὶ ὑψίστην μονάδα. Αἱ εἰς τὴν τελευταίαν κλίμακα ἰστάμεναι μονάδες, μονάδες ἐν στενωτέρῳ ἐννοίᾳ, ὑπὸ τοῦ Leibniz καλούμεναι ἐπίσης γυμναὶ μονάδες, αἱ μονάδες ἐκεῖναι αἰτινες εἶναι αἰτία τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ ἀνοργάνῳ φύσει—κατέχουσι μόνον ἀνάλογόν τι πρὸς τὸν ψυχικὸν βίον, βαθμὸν τινα συνειδήσεως ἀπείρως μικρόν, ὃν δύναται τις καὶ χαρακτηρίσει ὡς ἀσυνείδητον ψυχικὸν βίον. Δεληθὸς καὶ ἀσυνείδητον αἶσθημα καὶ ἀόριστός τις τάσις—*quelque chose d'analogique au sentiment et à l'appétit*—ἀποτελοῦσι «τὸ εἶναι» τῶν μονάδων τούτων τοῦ τελευταίου βαθμοῦ. Ἀνώτερον ἴστανται αἱ μονάδες τὰς ὁποίας ὁ Leibniz ὀνομάζει ψυχάς. Αὗται ἔχουσι συνειδητὰ αἰσθήματα καὶ μνήμην. Ἔτι ἀνώτερον ἴστανται τὰ πνεύματα, εἰς τὰ ὁποῖα, εἰς τὰς δεξιότητας τὰς ὁποίας ἔχουσι κοινὰς μετὰ τῶν κατωτέρων βαθμίδων, προστίθεται ὁ ὁριθὸς λόγος ὡς διακρίνουσα αὐτὰ δεξιότης. *Εἰς τὴν βαθμίδα ταύτην ἴστανται οἱ ἄνθρωποι.* Καὶ ἡ ἀνθρωπίνη δὲ ψυχὴ δύναται ἐνίοτε νὰ καταπέσῃ εἰς κατωτέρας βαθμίδας, ἐν περιπτώσει δὲ ἰσχυρᾶς λιποθυμίας ἢ ὑπνου ἄνευ ὄνειρου εἰς τὴν κατωτάτην. Ἡ ἐξέλιξις, ἣ ὁποία προχωρεῖ διαρκῶς ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα—καὶ μεταξὺ τῶν φυχῶν καὶ τῶν ζώων καὶ τῆς ἀνοργάνου καὶ τῆς ὀργανικῆς φύσεως ὑρίσταιται μόνον μία κατὰ βαθμὸν διαφορὰ, διενεορομένη διὰ μεσαζουσῶν βαθμίδων,—ἡ ἐξέλιξις αὕτη δὲν διακόπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἰς αὐτὸν προστίθενται καὶ ἄλλα βαθμίδες ὑπερανθρώπων ὄντων, τὰ δαιμόνια πνεύματα (*génies*). Ἐν τούτοις παραχωρεῖ τελικῶς ὁ Leibniz εἰς τὴν *loi de continuité* μόνον πρὸς τὰ κάτω, ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατωτέρω, ἀδιαφιλονείκητον κῦρος. Πρὸς τὰ ἄνω δὲν προχωρεῖ διαρκῶς ἡ ἐξέλιξις μέχρι τοῦ Θεοῦ. Μεταξὺ αὐτοῦ, τοῦ ἀπολύτως τελείου ὄντος, καὶ τῆς δημιουργίας τῶν πεπερασμένων ὄν-

των δὲν ὑπάρχουσι μεσάζουσαι, μεταβατικά, βαθμίδες.

Ἐπὶ πληρεστέραν κατανόησιν τῆς μοναδολογικῆς ταύτης εἰκόνας τοῦ κόσμου πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ ἕτερον στοιχεῖον, χαρακτηριστικὸν τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Leibniz. Ἄπας δὴλα δὴ ὁ κόσμος τῶν μονάδων ὑπάρχει καὶ διατηρεῖται χωρὶς αἱ μονάδες οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπ' ἀλλήλας καὶ νὰ προσδιορίζωσι τοιουτοτρόπως διὰ τοιαύτης τινὸς ἐπιδράσεως τὴν ἐν τῷ σύμπαντι θέσιν αὐτῶν. **Τοιαύτη τις ἐνέργεια διαβαίνουσα ἀπὸ μονάδος εἰς μονάδα εἶναι ἀδύνατος.** Δυνάμεις δὲν δύνανται ποτε νὰ χωρισθῶσιν ἐκ τῶν ὄντων τῶν ὁποίων εἶναι δυνάμεις, οὔτε νὰ διαβιβασθῶσιν εἰς ἄλλα ὄντα. Αἱ μονάδες κατὰ ταῦτα δὲν δύνανται οὔτε εἰς ξένα ὄντα νὰ ἐπιδράσωσιν οὔτε τι ξένον, μὴ προσερχόμενον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, νὰ δεχθῶσι. **Δὲν ἔχουσι παράθυρα** — λέγει ὁ Leibniz — **διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ τι.** Ἐκάστη μονὰς εἶναι ἐν ἐν ἑαυτῷ περικλειόμενον ὄν, ἀποχωρισμένον τρόπον τινὰ ἀπὸ τῶν ἄλλων δι' ἐνὸς ἀπομονωτικοῦ στρώματος. **Πᾶν ὅ,τι αὕτη κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐξελέξεως της παράγει καὶ ἐξωτερικεύει προέρχεται ἐξ αὐτῆς.** Ἡ μονὰς ἐξελίσσει μόνον ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτοῦ ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ ὡς σπέρμα περιείχετο ἐν αὐτῇ. Αἱ γραμμαὶ τῆς ἐξελέξεως τῶν ἐπὶ μέρους μονάδων βαίνουσι παρ' ἀλλήλας, ἐν τῇ αὐτῇ πάντοτε ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει, χωρὶς νὰ διασταυρῶσιν ἀλλήλας. Πῶς ὅμως ἐξηγοῦμεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει—ὅταν οὕτως ἔχωσι τὰ πράγματα—τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ καταστάσεις τῶν ὄντων ῥυθμίζονται ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην, ὅτι φαίνονται νὰ ἐξαρθῶνται ἀπ' ἀλλήλων—πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἡμῶν γνῶσις ἐκαρρᾶζει διὰ τῆς παραδοχῆς πολλῶν αἰτιῶδων σχέσεων; Πῶς ἐξηγοῦμεν ἐν συντομίᾳ τὴν αἰτιώδη τῶν ὄντων συνάρειαν; Ἡ θεωρία περὶ τῶν κατὰ περίπτω-

σιν αἰτιῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς εἰσπηδᾷ ἵνα ἐπιφέρῃ πραγματικῶς τὴν διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς καταστάσεως ὄντος τινός (π. χ. μιᾶς ψυχῆς) ὀριζομένην μεταβολὴν τῆς καταστάσεως ἑτέρου τινός ὄντος (π. χ. τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν ψυχὴν σώματος), ἡ θεωρία αὕτη δὲν λύει τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ καθιστᾷ τὴν ἀμοιβαίαν τῶν ὄντων ἐπίδρασιν ἐν διαρκῶς ἐπαναλαμβανόμενον θαῦμα. Ἐπὶ πλέον σημαίνει ἡ θεωρία αὕτη καὶ ἀναξίαν τῆς Θεότητος καὶ ἀσυμβίβαστον πρὸς αὐτὴν παράστασιν, ἀφ' οὗ δέχεται ὅτι ὁ Θεὸς ὡς τις ἀδέξιος μηχανικὸς ἐπεμβαίνει ἐκάστοτε εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ἔργου του βοηθητῶν καὶ βελτιῶν αὐτήν.

Πρὸς τὴν παντοδυναμίαν καὶ παντοφρίαν τοῦ Θεοῦ συμβιβάζεται μόνον ἄλλη τις θεωρία, τὴν ὁποίαν προτείνει ὁ Leibniz υἰοθετῶν αὐτὴν συγχρόνως. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἐξετάζει πρόβλημα τῆς—ἅς εἶπομεν κατὰ Leibniz φαινομενικῆς—ἐπίδρασεως ἐπ' ἀλληλα τῶν ὄντων ὡς πρόβλημα ἀφορῶν μόνον τὴν μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος σχέσιν, ἀλλ' ὡς πρόβλημα ἀφορῶν τὴν μεταξὺ τῶν ὄντων τοῦ κόσμου ἐν γένει (φαινομενικῶς) ὑφισταμένην σχέσιν. Πειρᾶται δὴλα δὴ ἡ θεωρία αὕτη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀλληλεπίδρασιν οὐ μόνον μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ὄντων τοῦ κόσμου ἐν γένει (τῶν φυσικῶν σωμάτων π. χ.). Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἀπ' ἀρχῆς ἔχουσι τὰ ὄντα τοιουτοτρόπως κανονισθῆ, τακτοποιηθῆ καὶ πρὸς ἀλληλα προσαρμοσθῆ ὥστε χωρὶς νὰ ἐπιδραῶσιν ἐπ' ἀλληλα εὗρισκονται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλληλα, δὴλα δὴ αἱ τροχιαὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας καὶ λαμβάνει χώραν τοιουτοτρόπως γενική τις καὶ ἄνευ ἐξαιρέσεων ἀναλογία καὶ ἀνταπόκρισις (correspondence) τῶν καταστάσεων αὐτῶν. Πάντοτε ὁσάκις ἡ μονὰς Α περιπίπτει εἰς τὴν κατάστασιν μ δεικνύει ἕτερα τις μονὰς Β τὴν κατάστασιν ν, οὐχὶ διότι τὸ Α ὡς αἰτία ἐπήγαγε ταύτην οὔτε

διότι ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως μ ἐν τῷ Α παρήγαγε τὴν κατάστασιν ν ἐν τῷ Β, ἀλλὰ διότι ἐξ ἀρχῆς αἱ μονάδες Α καὶ Β ἔχουσι τοιουτοτρόπως κανονισθῆ καὶ πρὸς ἀλλήλας προσαρμοσθῆ ὥστε πάντοτε, ὅταν ἡ τροχιά τῆς ἐξελίξεως τὴν ὁποίαν διατρέχει τὸ Α (ω, ψ, χ... μ) δεικνύῃ τὸ μ, ἡ τροχιά τῆς ἐξελίξεως τὴν ὁποίαν διατρέχει τὸ Β (ι, κ, λ, μ... ν) δεικνύει τὸ ν. Τοιουτοτρόπως παράγεται εἰς τὸν παρατηρητὴν ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ μ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ν καὶ ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ μ, ἐν ᾧ πράγματι λαμβάνει χώραν γενικὴ καὶ κανονικὴ ἀνταπόκρισις, ἔχουσα τὴν αἰτίαν αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχικῇ τάξει τῶν μονάδων. Καθὼς εἰς τὴν σκηνὴν ὁ ὑποκριτῆς ὁ πίπτει, ὅταν εἰς ἄλλος ὑποκριτῆς πυροβολῇ κατ' αὐτοῦ, δὲν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς σφαίρας τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ πίπτει μόνον διότι ὁ ῥόλος τὸν ὁποῖον παίζει προδιατάσσει εἰς αὐτὸν τὴν πτώσιν ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καθ' ἣν εἰς τὸν ἕτερον ὁ ῥόλος αὐτοῦ προδιατάσσει νὰ πυροβολήσῃ ὅπως ἐνταῦθα ἢ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ ἔργου ἐκ τῶν προτέρων τεθειμένη καὶ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ θεάτρου πρακτικῶς διδαχθεῖσα ἐνέργειά τῶν δρώντων προσώπων ἐμποιεῖ εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἐντύπωσιν ἀμοιβαίας τῶν δρώντων προσώπων ἐπ' ἀλληλα ἐπιδράσεως, οὕτω συνέθεσε καὶ ὁ Θεός, ὁ ποιητῆς καὶ κυβερνήτης τοῦ κόσμου τούτου, τὸ δράμα τοῦ κόσμου, διένειμε τοὺς ῥόλους μετὰ τῶν μονάδων καὶ ἐρρύθμισεν ἐκάστην μονάδα οὕτως ὥστε ἐκάστη μονὰς ἄνευ διακοπῆς καὶ ἐν πλήρει συμφωνίᾳ πρὸς τὰς λοιπὰς διεξάγει τὸν ῥόλον της. Αἱ μονάδες ἐξαρτῶνται κατὰ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων, ἡ ἐξάρτησις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἐνεργουμένη διὰ πραγματικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἀπλῶς ἰδεώδης, ὡς οἱ ῥόλοι ἐν τῷ θεατρικῷ ἔργῳ. Ἐκάστη μονὰς ἔλαβε τὴν ἰδιάζουσαν εἰς αὐτὴν φύσιν, ἀπ' οὗ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει καὶ αἱ λοιπαὶ

μονάδες, μετὰ τῶν ὁποίων αὕτη ὀφείλει ν' ἀποτελέσῃ ἓν ὅλον, τὸ σύνολον τοῦ κόσμου. Ἐφ' ὅσον μονάς τις προσδιορίζει (φαινομενικῶς) τὰς λοιπὰς δύναται τις νὰ καλέσῃ αὐτὴν ἐνεργὸν καὶ δρῶσαν, ἐφ' ὅσον προσδιορίζεται ὑπὸ τῶν ἄλλων εἶναι παθητική. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος τοῦ Leibniz διδασκαλία *περὶ προδιατεταγμένης ἁρμονίας* (*harmonia praestabilita, harmonie préétablie*), ἐν τῇ ὁποίᾳ ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν σοβαρὰν καὶ σημαντικὴν προσπάθειαν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀμοιβαίας ἐπ' ἄλληλα ἐπιδράσεως τῶν ὄντων. Δὲν σημαίνει βεβαίως ἡ θεωρία αὕτη τὴν τελευταίαν λέξιν ἢ ὁποία δύναται νὰ λεχθῆι περὶ τοῦ προβλήματος τούτου, περιέχει ὅμως τὴν διὰ τὴν λύσιν αὐτοῦ ἐξόχως σοβαρὰν ἰδέαν ὅτι ἡ ἐξήγησις τῆς κανονικῆς συναφείας καὶ τῆς συμφωνίας τῶν ὄντων πρὸς ἄλληλα δύναται νὰ ζητηθῆι μόνον ἐν τῇ ἐνιαίᾳ τοῦ κόσμου αἰτίᾳ, ἣτις σχετίζει τὰ ὄντα πρὸς ἄλληλα, συνδέει αὐτὰ πρὸς ἄλληλα καὶ ἐνώνει αὐτὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐνότητος τοῦ συνόλου τοῦ κόσμου. Εἶναι τῷ ὄντι ἀληθὲς ὅτι ἡ μορφή αὕτη τῆς διδασκαλίας περὶ προδιατεταγμένης ἁρμονίας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐν τινι ὠρισμένῃ στιγμῇ—ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κόσμου—ἐκανόνισεν ὠρισμένην τῶν ὄντων τάξιν, καθ' ἣν ἐξελίσσονται πλέον τὰ ὄντα περαιτέρω ἀφ' ἑαυτῶν, ἡ μορφή αὕτη, λέγομεν, σημαίνει *προσκόλλησιν εἰς τὴν λαϊκὴν περὶ δημιουργίας ἔννοιαν*. παραλλήλως ὅμως πρὸς αὐτὴν εὐρίσκει τις εἰς τὰ ἔργα τοῦ Leibniz καὶ τὴν βαθυτέραν ἀντίληψιν ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἐδημιουργήθη ἐν τινι ὠρισμένῃ στιγμῇ, ἀλλ' ὅτι δημιουργεῖται αἰωνίως (ἢ μᾶλλον ἐδημιουργήθη προαιωνίως), ὅτι εἶναι αἰώνιος καὶ συνεχρόνως ἐξηρητημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Θεός, ὡς ἡ ἐνιαία, ἢ εἰς ἅπαντα τὰ ὄντα ἐνεργῶς δρῶσα καὶ πάντα τὰ ὄντα πρὸς ἄλληλα σχετίζουσα αἰτία, διατηρεῖ ἀπαύστως τὴν ἁρμονίαν τῶν ὄντων ἥτοι τὴν κανονικὴν καὶ πάντοτε κατὰ τὰς

ἰδίας μορφᾶς συντελουμένην συνάρειαν αὐτῶν ἢ μᾶλλον ἀναπαράγει αὐτὴν ἀπαύστως.

β') Πνευματικὸς καὶ ὕλικὸς κόσμος.

Ψυχὴ καὶ σῶμα.

Ἡ καθ' ἑαυτὴν πνευματικὴ πραγματικότης ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ ὕλικῇ ἡμῶν ἀντιλήψει ὡς εἷς ἐν χώρῳ ἐκτεινόμενος σωματικὸς κόσμος. Ἄπας λοιπὸν ὁ σωματικὸς κόσμος εἶναι φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ὑποδεικνύει μίαν ὡς βᾶσιν χρησιμεύουσαν εἰς αὐτὸ ἀληθῆ πραγματικότητα. Ὁ κόσμος εἶναι κατὰ ταῦτα φαινόμενον καλῶς ἠτιολογημένον (phaenomenon bene fundatum) καὶ οὐχὶ ἀπλῆ τῶν αἰσθήσεων ἀπάτη. Παραβαλλόμενον ὅμως τὸ φαινόμενον τοῦτο πρὸς τὴν σαφῆ γνῶσιν τῆς νοήσεως, ἣ ὁποῖα δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὰ ὄντα ἐν τῇ ἀληθειᾷ αὐτῶν ποιότητι (τῇ πνευματικῇ δῆλον ὅτι), ἀποτελεῖ συγκεχυμένην παράστασιν. Ὅπως τὸ μικροσκόπιον τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς τοὺς γυμνοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς ὁμαλὴ ἐπιφάνεια ἀποσυνθέτει εἰς ποικίαν ἐκ διαφόρων συστατικῶν συντεθειμένων, ὅπως τὸ τηλεσκόπιον τὸ νεφέλωμα τοῦ οὐρανοῦ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παρατηρεῖ ὁ ὀφθαλμὸς, διαλύει εἰς πληθὺν ἀστέρων, τοιοῦτοτρόπως διαλύει ὁ πνευματικὸς ὀφθαλμὸς τὰ σωματικὰ ὄντα εἰς πληθὺν πνευματικῶν ὄντων, εἰς σύμπλεγμα μονάδων. Μὲ τὰ φαινόμενα, μὲ τὸν σωματικὸν κόσμον, ἀσχολεῖται ἡ φυσικὴ, ἣτις ἔνεκα τούτου πρέπει νὰ διακριθῇ ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς. Οὕτε ἡ μεταφυσικὴ δικαιοῦται νὰ ἐπιβάλη τὰς ἐννοίας αὐτῆς εἰς τὴν φυσικὴν, οὕτε πάλιν δικαιοῦται ἡ φυσικὴ ν' ἀποδώσῃ μεταφυσικὴν σημασίαν εἰς τὰς ἐννοίας καὶ τὰς ἐξηγήσεις αὐτῆς. Ἄν ἡ ἐννοία τῆς μονάδος οὐδὲν δικαίωμα ἔχει εἰς τὴν φυσικὴν, οὐδὲν ὅμως ἔχει καὶ ἡ φυσικὴ δικαίωμα ἵνα παραστήσῃ ὡς μεταφυσικὰς οὐσίας τὰ ἄτομα εἰς τὰ ὁποῖα

ἀνάγει τὰ φαινόμενα. Ὡς μόνη εἰς τὴν φυσικὴν δικαιολογημένη μέθοδος φαίνεται εἰς τὸν Leibniz ἢ μηχανική, ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν καὶ κατὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐξήγησιν τῶν φαινομένων εἰς τοὺς ζωϊκοὺς ὀργανισμούς. Τὴν διδασκαλίαν τοῦ Descartes ὅτι τὸ σύνολον (ἄθροισμα) τῶν ἐν τῇ φύσει κινήσεων παραμένει πάντοτε τὸ αὐτὸ διορθοῖ ὁ Leibniz λέγων ὅτι οὐχὶ τὸ ἄθροισμα τῶν κινήσεων ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐνεργῶν δυνάμεων παραμένει σταθερόν.

Ὡπὼς πάντα τὰ σώματα τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ ἀνθρώπινον εἶναι ἢ ὑλικὴ ἐμφάνισις συμπλέγματος μονάδων, μετὰ τῶν ὁποίων ἢ ψυχὴ, ἢ ὁποῖα εἶναι ἐπίσης μονάς, εἶναι συνδεδεμένη ὡς ἢ ἀνωτέρα καὶ κυριαρχοῦσα κεντρικὴ μονάς. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐκάστη μονάς—συνεπῶς καὶ ἐκείνη ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν—εἶναι ἢ κεντρικὴ μονάς ἐνὸς διὰ τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ἀντίληψιν ὡς σώματος παρισταμένου συμπλέγματος μονάδων.

Ἴνα δὲ ὁμιλήσωμεν σαφέστερον, ἐκάστη μονάς ἔχει περιβληθῆ ὡς ἔνδυμα αὐτῆς ἐν σῶμα. Δὲν ὑπάρχουσι λοιπὸν ἄσώματοι μονάδες, ἀλλὰ τοῦναντίον εὐρίσκομεν πάντοτε μονάδας αἱ ὁποῖαι ἔχουσιν ὑφ' ἑαυτὰς κατωτέρας μονάδας, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα αὐτῶν. Ὡπὼς ὅμως αἱ μονάδες ἐν γένει δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' ἀλλήλας, οὕτω δὲν δύναται καὶ ἢ μονάς ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν ἡμῶν νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὰς μονάδας αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα ἡμῶν ἢ νὰ δεχθῆ ἐπίδρασιν ἐξ αὐτῶν. Δὲν ὑπάρχει ἀμοιβαία ἐπίδρασις μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς, ἀλλ' αἱ πράγματι ὑφιστάμεναι σχέσεις ἐξαρτήσεως πρέπει νὰ ἐξηγηθῶσι τῇ βοήθειᾳ τῆς διδασκαλίας περὶ προδιατεταγμένης ἁρμονίας. Πρὸς ὠρισμένας καταστάσεις τοῦ

σώματος ἔχουσιν ἅπαξ διὰ παντός συνδεδητῆ ὠρισμέναι καταστάσεις τῆς ψυχῆς καὶ ἀντιστρόφως. Ὁ Leibniz διασαφηνίζει τὴν προδιατεταγμένην ἁρμονίαν μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς διὰ τοῦ γνωστοῦ παραδείγματος τῶν ὠρολογίων. Ἐὰν δύο ὠρολόγια δεικνύωσι πάντοτε ἀνάλογον πορείαν, δύναται ἢ ἀνάλογος αὕτη πορεία νὰ ἔχη εἰς τοῦτο τὴν αἰτίαν τῆς, ὅτι τὰ ὠρολόγια ταῦτα διὰ τινος μηχανικῆς προπαρασκευῆς συνεδέθησαν πρὸς ἄλληλα καὶ διὰ τῆς προπαρασκευῆς ταύτης ἐπιδρᾷ τὸ ἓν ἐπὶ τὸ ἕτερον, ῥυθμίζον τὴν πορείαν αὐτοῦ. Δύναται ὅμως καὶ ὠρολογοποιός τις ἀκαταπαύστως παρατηρῶν τὰ δύο ὠρολόγια νὰ κανονίξῃ τὸ ἓν συμφωνῶς πρὸς τὸ ἕτερον. Τέλος δύνανται τὰ δύο ὠρολόγια εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἔχωσι κατασκευασθῆ ὑπὸ τινος ἐξόχως ἐπιτηδείου ὠρολογοποιοῦ εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἓν τελείᾳ συμφωνίᾳ πρὸς ἄλληλα ὥστε οὐδέποτε ν' ἀποκλίνωσιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ influxus physicus, δῆλα δὲ τῆς πραγματικῆς ἐπ' ἄλληλα ἐπιδράσεως ψυχῆς καὶ σώματος, ἢ δευτέρα πρὸς τὴν θεωρίαν περὶ τῶν κατὰ περίπτωσιν αἰτιῶν καὶ ἡ τρίτη πρὸς τὴν προδιατεταγμένην ἁρμονίαν. Κατὰ ταύτην τὸ ἓν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ κυριαρχοῦν βασίλειον τῶν σκοπῶν καὶ ἡ ἓν τῷ σωματικῷ κόσμῳ κυριαρχοῦσα κατὰ σταθεροὺς νόμους λειτουργία τῆς φύσεως εὐρίσκονται ἓν πλήρῃ πρὸς ἀλλήλας ἁρμονίᾳ. Ἡ κατὰ σταθεροὺς νόμους λειτουργία τῆς φύσεως εἶναι τρόπος τῆς ἐμφανίσεως τῆς σκοπιμότητος ἢ ἄλλως, τὸ βασίλειον τῆς φύσεως εἶναι κυρίως τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ βασίλειον τῆς χάριτος.

Τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἔχει συνδεδητῆ μεθ' ἑνὸς σώματος σημαίνει κυρίως τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ προδιατεταγμένη ἁρμονία πάντων τῶν ὄντων ὠρῖσεν ἐξαιρετικῶς μεγάλην ἀναλογίαν (ἐξαιρετικῶς μέγαν ἀριθμὸν ἀναλογιῶν) τῶν καταστάσεων τῶν μονάδων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα ἡμῶν,

πρὸς τὰς καταστάσεις τῆς κεντρικῆς μονάδος, ἣ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν ἡμῶν. Κατ' οὐδένα ὁμῶς τρόπον δύναται τις νὰ δισχυρισθῇ περὶ τῆς σχέσεως ταύτης ὅτι εἶναι ἀδιάλυτος. Ἡ αὐτὴ προδιατεταγμένη ἁρμονία, ἣ ὁποῖα φέρει τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν τινι ὠρισμένῳ σταδίῳ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς εἰς ἰδιάζουσαν σχέσιν πρὸς τινὰς τὸ γήϊνον ἡμῶν σῶμα ἀποτελούσας μονάδας δύναται νὰ ὁρίσῃ οὕτως ὥστε ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐν τινι ἐτέρῳ σταδίῳ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς νὰ ἔλθῃ εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς ἐτέρας μονάδας. Οὕτω μεταβάλλονται κατὰ μέγα μέρος ἀπαύστως τὰ συστατικὰ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸ γήϊνον ἡμῶν σῶμα, καὶ συνεπῶς τὸ σῶμα ἡμῶν ἐν οὐδεμιᾷ στιγμῇ εἶναι ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ὡς ἦτο ἐν τῇ προτέρᾳ στιγμῇ. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἣ ὁποῖα, ὡς πᾶσαι αἱ μονάδες, μεταβάλλεται διαρκῶς καὶ τελνεῖ εἰς ὑψηλοτέραν ἐξέλιξιν, θὰ ἐνωθῇ εἰς τινὰ ἀνωτέραν βαθμίδα—εἰς τινὰ ἀνώτερον καὶ πέρα τοῦ κόσμου τούτου βίον—μετὰ τίνος ἐντελῶς διαφόρου καὶ τελειότερου ἢ ὅσον εἶναι τὸ γήϊνον σώματος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς συνεχείας (loi de continuité) ἡ μετάβασις δὲν θὰ εἶναι αἰφνιδία, ἀλλὰ βαθμιαία. Δὲν λαμβάνει χώραν μετεμψύχωσις, ἀλλὰ μόνον μεταμόρφωσις. (Ὁ θάνατος σημαίνει βαθμιαῖον μαρασμὸν τοῦ σώματος, ὅποτε ἡ ψυχὴ ἀποσύρεται ἐν τέλει εἰς τινὰ ἄγαν μικρὸν, εἰς αὐτὴν παραμένοντα σωματικὸν πυρῆνα (involution ἢτοι ἐνείλησις—σύμπτυξις, καθ' ἣν ἡ συνείδησις ἐλαττοῦται εἰς τὸ ἐλάχιστον). Ἡ γέννησις τοῦναντίον σημαίνει βαθμιαίαν ἐκτύλιξιν ἢ ἐξέλιξιν (évolution) ἐνὸς προϋπάρχοντος ἤδη πυρῆνος. Τὸ ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης ἀπορρέον πόρισμα, ὅτι δηλαδὴ ὡς ὁ θάνατος σημαίνει μετάβασιν ἐκ τῆς νῦν ζωῆς εἰς ἀνωτέραν οὕτω καὶ ἡ γέννησις σημαίνει μετάβασιν ἀπὸ

τινος κατωτέρας ζωῆς εἰς τὴν παροῦσαν, ὅτι δῆλα δὴ ἡ ψυχὴ ἐξελίχθη ἀπὸ τινος κατωτέρας ζωϊκῆς ψυχῆς, τὸ συμπέρασμα ταῦτο δὲν ἀρνεῖται ὁ Leibniz, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπωφελεῖται τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πρωτοζῶων ἵνα καταστήσῃ καὶ ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως παραδεκτὴν τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ ἐνειλήσεως καὶ ἐξελίξεως.

γ) Ἡ γνῶσις. Λογικαὶ καὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἀλήθειαι.

Ἐκάστη μονὰς εἶναι κάτοπτρον τοῦ σύμπαντος, τοῦ ὁποίου ἀποδίδει τὸ περιεχόμενον διὰ παραστάσεων διαφόρου σαφηνείας καὶ εὐκρινείας. Τὸ παριστάνειν, ὡς καὶ τὸ τείνειν εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα, ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν της. Οὐδέποτε δύναται ἡ μονὰς νὰ εἶναι ἄνευ παραστάσεων. Ἡ διδασκαλία τοῦ Locke κατὰ ταῦτα ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχικῶς ἄνευ περιεχομένου εἶναι ἀδύνατος καὶ φαντασιώδης ὑπόθεσις. Ἐνθα φαίνεται ὅτι εἶναι ἐντελῆς κενότης συνειδήσεως ἐκεῖ ἔχει πράγματι καταπέσει ἡ συνείδησις εἰς ἀπείρως μικρὸν βαθμόν. Ἐνθα φαίνεται ὅτι πᾶσαι αἱ παραστάσεις ἔχουσιν ἐξαφανισθῆ ἔκει ἔχουσι πράγματι μόνον καταπέσει εἰς τὸ κατώτερον ὄριον σαφηνείας καὶ εὐκρινείας. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν πάσῃ στιγμῇ ὑπάρχουσιν εἰς ἡμᾶς παραστάσεις τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν σαφῆ συνείδησιν καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται σαφῶς ν' ἀνυψωθῶσιν εἰς τὴν συνείδησιν. Ὡς ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι κατ' ἀρχὰς ἄνευ παραστάσεων εἶναι ἀδύνατος οὕτως εἶναι ἀδύνατος καὶ ἡ ἑτέρα ὑπόθεσις καθ' ἣν ἡ ψυχὴ λαμβάνει τὰς παραστάσεις αὐτῆς ἔξωθεν. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι αἱ παραστάσεις δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' ἀλλήλας, ἀλλ' ὅτι ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων διατρέχουσι τὰς συμφῶνως πρὸς τὴν προδιατεταγμένην ἁρμονίαν ἐντελῶς πρὸς ἀλλήλας συμφωνούσας τροχιάς τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν. Πάντα τὰ